

BİLİNÇALTI KEŞFİNİN SÜRREALİST SANATTAKİ YANSISI

Bayram DEDE¹

ÖZ

20 yüzyıl, sanat tarihinde daha önceki yüzyıllarda eşine pek sık rastlanmadık birçok sanat akımının birbiri arkasında ortaya çıktığı bir dönemdir. Sanatta bu baş döndürücü hız, bilim ve tekniğin bir sonucuydu. Freud'un bilinçaltını incelenmesiyle başlayan çalışmalar, sanatta da yankı buldu. İnsanların bilinçaltına inmek, onları keşfetmek, insandaki paranoyak imgeyi gün ışığına çıkarmak amacını güdüyordu. Sanatın konusu artık bireydi. Sürrealistlerin devindirici, güven verici gerçekliğin ötesinde uzam ve zamanın ortadan kalktığı bir bilinçsizliğin seçimini yapmak zorunda kalmıştı. Sürrealistler geçmişim tüm sanat anlayışına karşı çıkarak irrasyonel bir anlayışı savunmuştu. Dadaizmin hazır madde anlayışı yerine sürrealizm tekrar geleneksel materyallerden faydalanma yoluna gitti. Sürrealist sanatçılar Joan Miro, Max Ernst, Salvador Dali bilinçaltının tüm olanaklarından faydalanarak düşlerin sanatçısı olmuşlardır. Yeni bir biçim dili oluşturmada başarı kazanan bu sanatçılar, düşle gerçek arasındaki tüm engelleri ortadan kaldırarak düşle gerçeğin bir sentezini yapmışlardı. Bu sentezi de en saf bilinçaltıyla her türlü paranoyak deneyimle gerçekleştirdiler. Önceki sanat akımlarından farklı sanatsal oluşumların kapısını açan sürrealizm, biçimde kendine özgü yeni bir anlayış oluşturdu. Sanatçı, özgürlüğünü her şeyin üstünde tutarak özgür bir sanat anlayışı geliştirdi.

Anahtar Kelimeler: Sürrealizm, sanat, bilinçaltı

¹Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, bayramdede(at)hotmail.com

THE REFLECTION OF SUBCONSCIOUS DISCOVERY IN THE SURREALIST ART

ABSTRACT

The 20th century is a period in which many art movements emerged one after the other in art history. This dizzying speed in art was a result of science and technique. The works, which began with the examination of Freud's subconscious, also found an echo in art. He intended to descend into the subconscious of people, to discover them, to bring out the paranoid image of man in the light of day. The subject of art was now individual (person). The Surrealists had to make the choice of an unconsciousness in which space and time disappeared beyond the reactive, reassuring reality. The surrealists claimed an irrational approach by opposing the whole art understanding of the past. Surrealism once again made use of traditional materials instead of Dadaism. Surrealist artists Joan Miro, Max Ernst, Salvador Dali have become the artists of dreams by using all the possibilities of the subconscious. These artists who have been successful in creating a new language of language have made a synthesis of these concepts by eliminating all obstacles between dream and reality. They performed this synthesis with all the paranoid experience with the purest subconscious. Surrealism, which opened the door of artistic formations that are different from the previous art movements, created a new sense of its own. The artist has developed a free understanding of art by keeping his freedom above all else.

Keywords: Surrealism, art, subconscious

Giriş

Sürrealistler sanatsal bir sermaye oluşturan sanatta yeni bir konseptin kapısını da açtılar. Sürrealist sanatçı her türlü gerçekliğe cephe alırken kendi özünün kıvrımlı derinliklerine dalar. Dış dünya realitesi onlar için tüm cazibesini yitirmiştir. Artık bireycilik düşüncesi onların tek çıkış noktası olmuştur. Sürrealizm herhangi bir ahlaksal amaç gütmeyi; açık yüreklilikle dile getirdiği insanın iç yaşantılarının bilinçsizlik durumunu ortaya koymak Sürrealistlerin temel hedefiydi. Sanatçının değişmez bakış açısı her türlü rasyonalizmin ötesine gitmişti. Sürrealizm dünyaya bir anlam katma çabasından uzak sanatçının gizli dünyasını açıklama ve ona sığınma amacını da güttü. Sürrealistler geçmişteki sanatçılar gibi tutkuyla dolu yeni bir sanatsal serüven başlatmışlardır. Sürrealistler insan yaşamındaki bilinçdışı rastlantısallığa çok büyük bir önem vermişlerdir. Rüya esnasında gördükleri imgeleri birbiri ile alakasız ve karışık bir düzende bir araya getirerek bir kompozisyon oluşturmuşlardır. Sürrealistler düşünme ve tasarlama anlayışına karşı çıkararak insan bilinçsizliğinin en saf alanlarına ulaşmayı denediler. Bu da sanatta kısırlaştırıcı bir anlayışa gitmeyi önledi. Dadaizm de olduğu gibi Sürrealizmde de yüksek bir özerklik anlayışını dile getirerek çoğu zaman sembolik dizgeler geliştirdiler. Sürrealistler farklı evrenlerin iç içe geçmiş formlarını sanatta kullanarak bilinçdışının ışığında eserlerini oluşturma yoluna gittiler.

Sürrealizm ve Bilinçaltının Birlikteliği

20. yüzyılda doğanın keşfedildiği, teknolojik gelişmelerin ivme kazandığı bir dönemde keşfedilmemiş olan, yalnız insanın kendisiydi. İnsan adeta kapalı bir kutuydu. Bilinçaltı araştırmalarının patladığı bu dönemde sanatta bu gelişmelerden etkilenecek yeni bir sanatsal oluşumun kapısını açtı. Sürrealistler görsel hakikati tamamen ortadan kaldırarak içsellikğin sanatsal keşfine yöneldiler. Sürrealistler Dadaistlerin kullandığı hazır nesnelere yerine geleneksel sanatsal materyalleri olan boya ve tuvalden faydalandılar. Dadaistlerin aksine sürrealistler bir sanat kriteri belirlediler. Kendi dönemindeki sanatsal anlayışta sanatçı tarafından zihinsel çabanın ürünü olan hemen her şey sanat eseri oluyordu. Buna karşın sürrealistler sınırları belirlenmiş bir sanat anlayışı oluşturdular. Sürrealizm sanat dünyasında kendine bir yer edinebilmek için insanın iç dünyasına da çözüm aradı. Sürrealizm hayal kırıklığına uğramış dünyayı değiştirmekten ziyade uzun zamandan beri insanın etrafında dolanan sanatın ilk defa en ince bilinçaltının içine sızma girişimini gerçekleştirmiş olmasıydı. “Sürrealistlere göre uzun bir zamandır hapsedilmiş olan insan zihninin ve yaratıcı gücünün özgürleşmesi gerekiyordu. İnsanın temel özelliklerinden biri olan bilinçaltı, bastırılmış olan duygu, düşünce ve arzuları barındıran bir hazine gibiydi” (Akbulut, 2016: 79).

Sürrealizmin bilinçdışını ya da hayalleri cisimleştirme anlayışını getirdi. Amaç berrak olmayan, bulanık insanın bilinçaltına inmesini sağlamaktadır. Sürrealizm 20 yüzyılın avangard sanat anlayışını da kendinde taşır. Diğer avangard sanatlarda olduğu gibi burjuvanın oluşturduğu kültür olgusuna ters düşer. Sürrealizm sanatsal ütopyanın sınırlarını zorlayarak yeni keşiflerde bulunur. Bu keşfin kaynağı ise bitip tükenmek bilmeyen insanın kendisiydi. Yüzyıllar boyunca sanatçı, sanatın kaynağını hep doğada aradı. Unutulan insan imgesi ekspresyonizm ile tekrar sanatta yer aldı. Ancak bilinçaltının ve insanın gizil yönünün incelenmesi ancak Sürrealistler tarafından gerçekleştirildi.

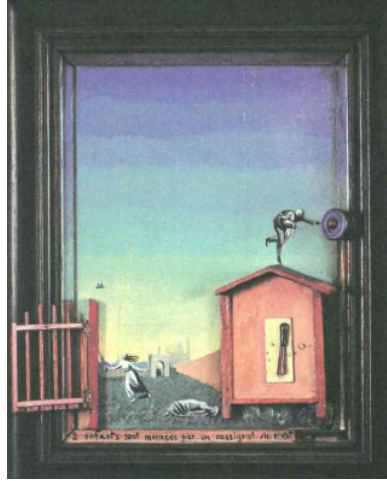
Sürrealizm geçmişini yansıırken aynı zamanda ondan faydalanma yoluna gitti. Özellikle sanayileşme ve bunun toplum üzerinde yarattığı değişimler etkili oldu. Dadaistlerin oluşturduğu tepki Sürrealistlerce de devam ettirildi. Özgür, özgün bir sanatsal üretim gerçekleştiren Sürrealizm akademik sanat anlayışının çöküşü ile başlayan süreçte sanatsal olarak insanın iç kaygılarına yönelerek kendini meşru kılmak istedi. Sanatı algılama ve yorumlama açısından getirdiği yenilikler Sürrealizmi diğer sanatlardan ayırdı. Sürrealizm mutlaklığı dile getirmek yerine kendi gerçeğini oluşturmak zorunda kalmıştı. Sürrealizm içerdiği söylem geçmişini yok sayma yeniyi, yeni ruhunu gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Kendine yüklediği misyon geçmişle hesaplaşmasında etkili oldu. Sürrealizmin kökleri çok daha derinlerde yatar onun avangard anlayışa sadık kalması, bireyin gerçeklikle olan boşluğunu bilinç dışılıkla doldurmasında etkili olur. Bu sanatsal model rasyonalitenin bir etkisizleştirilmesini de getirir. "Freud uyanıkken zihnimize hakim olan bilinçli düşüncenin zayıfladığı anda içimizdeki çocuğun ve vahşi'nin öne çıktığını göstermişti" (Gombrich, 2002: 592). Sanatçı böylece saf bir sanata ulaşacağını düşünmüştür. Sanatçı bilinçaltı dünyasına inmiş ve bu dünyanın zenginliklerini keşfetmeye çalışmıştı. Sürrealizm Rasyonalitenin kendini yavaş yavaş tüketmesi sürecini başlatan Dadaizmin de yanındadır. Dadaizmin sanatı anlamsızlaştırma çabaları Sürrealizmi yeni maceralara iter. Bu macera da yeniyi keşfetme arzusunu da beraberinde getirir. Bu sayede Sürrealizm her türlü eleştiriye karşı da bir deneme, direnme gücünü de kendinde bulacaktır. Sanatsal üretimde daha fazla özerklik talebi Sürrealizmde de kendini gösterir. Alışıl gelmiş sanattan kopmanın vermiş olduğu huzur beklentilerin üzerinde psikanalitik bir söylem geliştirmesi Sürrealizmin kendi yapısından kaynaklanan çözüm yollarından biriydi. Bu çözüm yolu toplumsal bağlam karşısında kendini var etmenin bir ön koşulu gibiydi. Her türlü yetki ve dış yaptırımlar karşısında bireysel yaratıcılığın tavan yaptığı bir sanat anlayışı geliştirmiştir. Dadaizm her şeye karşı ayak direnmesi ona sanatsal özgürlüğün tüm kapılarını açmıştı. Sürrealizmde bu kapıdan girerek kendi sanatsal üretimini gerçekleştirmişti. Bu yüzden birbirini izleyen Dadaizm ve Sürrealizm sanat anlayışında görünürdeki bazı küçük çelişkilere rağmen özgün bakış açısında hemfikirdirler.

Sürrealizm sanatta sanatsal yaşama bir derinlik kazandırdı. Sanattaki bu bakış açısıyla Sürrealistler doyurulmamış duyguları tatmin etme yoluna gittiler. İçine daldıkları fantezilerin bazen acı, bazen de renkli yönlerini keşfettiler. Bilinçdışılığın yaşama açılması hayaller zincirinin insanın sanatsal çözümünde etkin olması Sürrealist teorinin de temelini oluşturdu, Sürrealizm bireysel çağın artık önem kazandığının bir göstergesi olmuştu. Sürrealizmin sanatsal temelini insanın bilinçdışılığı oluşturdu. “Bilinçdışı sözcüğü için Freud kendisi hakkında hiçbir şey bilmediğimiz halde bir takım belirtilerin varlığını kabul etmek zorunda kaldığımız ruhsal bir mekanizme şeklinde bir tanımlama yapmıştır” (Turgut, 1993: 106). Sürrealistler bu bilinçsizlik durumuna odaklandılar. Sanat saf ve çıkarısız yapılmalıydı. Sanatçı olabildiğinde bilinç dışılığın gizli dünyasına girmeyi amaç edinmişti. Dadaizmin çıkışı ve sanat anlayışı burjuva dünyasının parçalanmasını getirmiş, bu parçalanma bireyselliğin keşfinde çok önemli bir rol oynamıştı. Bireysellelikle birlikte sanatın nesnesi öznenin kendisi oldu. Artık sanatın incelenmesi gereken yer sanatçının iç dünyasıydı. Çünkü her şey orada saklıydı. Sanatçı yüzyıllar boyunca bir kurumun ya da bir toplumun ona yüklediği misyondan çıkıp bilinçaltının keşfine yöneldi Dadaizm avangard sanat anlayışında en uç ve en aykırı sanat söylemini gerçekleştirmişti. Sürrealizm de bireyselliği sanatın en uç noktasına kadar taşıdı.

Dadaizmle birlikte gelenekçi sanat anlayışlarını hızla düşüşüne neden olmuştu. Dadaizmin köklerinde doğan sürrealizm Dadaizmden farklı bir inşa anlayışına gitti. Sanatsal üretime getirdikleri farklı bakış açısıyla ve biçimdeki ifade araçlarıyla bir farklılığı ortaya koydu. Sürrealizm Dadaizmi referans almasına karşın sürrealizmin ritüelleri Dadaizmden farklıydı. Bu farklılıklardan biri de görselliğe getirdiği olağanüstü değişimde kendini gösterdi. Sanatsal iktidarı ele geçiren avangard sanatlar sanatın yolunu tamamen değiştirdiler. Sanatsal tarzlardaki değişim biçimlerde estetize etme kaygılarını da ortadan kaldırdı. Sipariş kaygısının ortadan kalkması sanatçının özgür bir sanat hayatına kavuşmasını sağladı. Sürrealizm tüm bu farklılıklara rağmen dadaizmle olan bağları gevşek değildi. Sürrealizm sanata bambaşka bir boyut kazandırdı. Dadaizm kendisine yöneltilen tüm tepkileri bertaraf ederek kendisinden sonra doğacak olan sürrealizmin kanıksanmasını sağladı. Bu yüzden sürrealizm sanatta kendisine bir yer bulabilmek için pek fazla zorlanmadı. Dadaizmin kendisine açmış olduğu geniş olanaklar sayesinde sürrealistlerin özgür ve yaratıcı düşlerini sonuna dek kullanmalarını sağladılar. Sürrealistler toplumsal sanat imgesinin dayanağı ve nesnel aklın çöküşünü beraber getirdikleri sanatsal anlayışları sayesinde avangard sanat içindeki yerini aldı. Sürrealistler yaratıcı yönleri sınırsız her türlü cesareti sergileyen çıkarısız bir sanat yapmıştı. Sürrealistler kendilerini hiçbir çerçeve ile sınırlandırmamışlardı. Büyük bir cesaretle bilinçaltına inmeye çalıştılar. Çünkü sanatçı için gerçek dış dünyanın sunduğu imgeler değil bilinçaltının

fantezilerinde gizliydi. Bu gizi dağıtmak, onun billurlaşmasını sağlamak veya onu somutlaştırmak sanatçının en önemli göreviydi. "Sigmund Freud'un psikanaliz ile ilgili görüşlerini açıklamasından kısa bir süre sonra, bütün dünyada büyük yankılar uyandıran bu keşfi bilinçaltının bir mikro evren olduğunu kabul etmişti" (Turani, 1999: 62). Uzun yıllar boyunca insan davranışları ve altındaki nedenler tam olarak bir sır olarak kaldı. İnsan sistematığının çözümü sanat eleştirmenlerinin de bir sanat eserini açıklamada ve yorumlamada büyük olanaklar sağladı. Bu olanaklar dizisi sanatçının ruhsal davranışlarının altında gizli duran bilinçaltının keşfedilmesini gerektirdi. Böylece sanatçı ve ürettiği eserin birçok yönden ele alınmasının zorunlu kıldı. Sanatçı ve eserin dışsal yönde açıklanmasının ne sanatçıyı ne de eserini tam olarak yansıtabildiği idi.

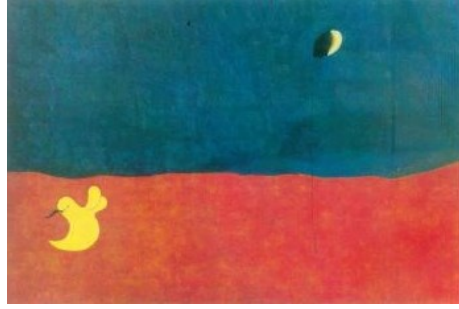
Bu özgürleşmede ancak sanatçıyı bağlayan her türlü katı anlayışlara, önyargılara karşı oldu. Bu yüzden Sürrealistler Dada'dan miras aldıkları anlayışları da sonuna kadar devam ettirdiler. Sürrealistler de Dadaistlerin karşı koyuş anlayışını hep özlerinde taşıdılar. Onlar gibi geleneksel estetik anlayışına karşı çıktılar. Estetik yargıları kendileri oluşturdular. Geçmiş gözden düşürme çabaları nihayet sonuç verdi. Buna karşı Sürrealistler, Dadaizmin karşı çıktığı naturalist biçim dilini ve görsel imgeleri tekrar kullandılar. "Sürrealizm resimde göz natüralizminin kurallarını bozmadan hatta bu kurallara romantiklerden daha fazla uyararak bir insan içi aleme gidiş oldu" (İpşiroğlu ve Eyüboğlu, 2013: 177). Biçimde oluşturdukları değişim sanatçıların fantezilerini somutlaştıracak düzeydeydi. Bunu da hem biçim hem renklerle vermeye çalıştılar. Böylece Sürrealistler, Dadaistlerin ve doğadan tamamen kopma anlayışına karşı doğaya bağlı görsel imgelerin sanatta tekrar kullanımını getirdi, bu kullanım sürrealistlere özgü bir biçim diliydi. Sanatın, bilimle olan ilişkisi Sürrealizmde kendini gösterdi. Sürrealizm sanata farklı öneriler sunarak sanatın alanını genişletti. Böylece sanat yüzünü insana dönmüş ve farklı disiplinlerden de faydalanmıştı.

Resim 1. Max Ernst, Bülbül Tarafından Tehdit Edilen İki Çocuk, 1924. Ahşap Panel üstüne yağlıboya, boyanmış ahşap parçalar ve çerçeve, 70x57x11 cm.

Surrealistler, Natüralist sanat anlayışından faydalanırken modern bakış açısıyla klasikçi geleneği bir potada eritmeyi başarmış, böylece kendine özgü bir biçim dili oluşturmuşlardı. Max Ernst'ın "Bülbül Tarafından Tehdit Edilen İki Çocuk" adlı eseri önemlidir, çünkü "bu yapıtın resim bölümü anlaşılmazlığa ve düşselliğe rağmen, açıkça Rönesans'ın izlerini taşımaktadır; fakat Ernst, Dada'ya özgü eklentiler katmıştır. Bu özellik resimdeki drama herhangi anlamlı bir yorum bulmayı güçleştirir" (Lynton, 1991: 176). Resme bakıldığında geleneksel malzemeler biçimler kullanılmış ama resme bakan kişi bir anlam bulanıklığıyla karşılaşır. Sanatçının neyi anlattığı kesin değildir. Max Ernst eserlerinde dışsal anlamın yanında bir de içsel anlamı vardı. Aslında tüm sürrealist çalışmalarda bu geçerlidir. "Bülbül Tarafından Tehdit Edilen İki Çocuk" adlı çalışması "Normal bir resmin aksine aslında bir kabartma; gerçekten fiziksel bir derinliğe sahip, gelgelelim buna bir de renkle derinlik vermeye kalkınca yanılısamının yanılması çıkıyor ortaya" (Yılmaz, 2013: 188). Resme bakıldığında normal bir manzara resmiyle karşılaşılır ama resimde ilgi çeken resmin sağ tarafında bir kulübe var, figür bir ayağını havaya kaldırmış görünmektedir. Kolunu kırmızı bir noktaya uzatmış haldedir. Bu resimde bir perspektifin kullanılmadığı açıktır. Çiftlik kapısı çerçevenin dışına çıkmıştır. Aslında bu çalışma ancak sanatçının içsel yaşantısıyla açıklanabilir bir çalışmadır. Sanatçı görsel anlamın dışında kendi içsel yaşantısını da anlatıyor gibidir. İsminden de anlaşılacağı gibi bir ironi var. Bülbül tarafından tehdit edilen iki

çocuk gerçek hayatta olmayacak bir durumdur. Ancak hayallerde ve rüyalarda gerçekleşebilecek bir durumu yansıtmaktadır (Yılmaz, 2013: 188).

Resim 2. Joan Miro, Tavşanlı ve Çiçekli Manzara, Avustralya Ulusal Galeri

Joan Miro'nun "Tavşanlı ve Çiçekli Manzara" adlı "Bu resimde Miro her renk alanına kendine özgü bir yaratık yerleştirilmiştir. Miro, mavi alana aydınlatılmış yumurta dediği, ince iplerle yeryüzüne bağlanmış cisim kırmızı alana ise tavşan başı mantıksız bir şekilde dediği şekli koymuştur" (Thompson, 2014: 177). Miro sıcak ve soğuk renkleri yan yana koyarak bir kontrastlık sağlamıştı. Miro farklı nesnelere gelişigüzel tabloya koyarken bu nesnelere farklı anlamlar da yükler. Artık nesnelere fenomenal anlamlarının dışındadır.

Resim 3. Salvador Dali, Belleğin Azmi, 1931. Tuval üstüne yağlıboya, 24 x 33 cm.

Bir başka Sürrealist sanatçı, sanatla ilgilenmeyen kişilerin bile aşına olduğu Salvador Dali'dir. Dali, saatlerin eridiği çalışmasında zamanın nesnelere üzerinde

yavaş yavaş nüfus etmesini ifade eder. Dali'nin "Eriyen Saati bir espri olmaktan çok felsefi bir önem taşır. Saat uzun yıllardır moda bir nesneydi. Albert Einstein ve Henri Bergson zamanın geçerliliğini sorgulamışlardır" (Ingram, 2016: 42). Dali bu çalışmasında zamanı sorgular, saatlerin eridiği bu tabloda zamansızlık vurgusu yapar. Bilinç dışılığın olduğu bir dünyada zamanın hiçbir anlam ve işlevi yoktur. "Sürrealistlerin yapıtlarında düşler; gerçeğin ve gerçek dışının, mantığın ve fantezinin, adiliğin ve deneyim yüceliğinin birbirlerinden ayrılması ve anlaşılması olanaksız bir biçimde birleştiği dünya – resmi'nin bir örneği haline gelmekteydiler" (Hauser, 1995: 410). Sürrealistler ruhların en derinlerinden sızan bilinçaltının keşfedilmesiyle sessiz derinliklere ulaşma arzusunu içinde taşır. Sanatçı bir gecenin karanlığını dağıtırçasına düşlerin dünyasına inmenin yollarını bulma telaşındadır. "Sürrealizm de, uyku ve sarhoşluk gibi normal olmayan ruh hali ön plana çıkarıldı. Sürrealistlere göre gerçek, duyu organlarıyla algılanandan çok daha derinlerdedir" (Ayaydın, 2016: 279).

Sürrealistler bilinçaltının oluşturduğu dünyayı dış algıyı ortadan kaldırarak keşfetmişti. Bu da istemsiz olağanüstü yaratıcı bir iç tepkiyi getirmişti. Böylelikle sanatçı her türlü nesnel bakış açısından kurtulup nesnellüğün büyüleyici alanına yönelmişti. Sanatçı sanatını oluşturmak için daha önceden pek bilinmeyen bir kaynaktan beslendi. Bu kaynak bilinçaltıydı. Sanatçı psikanalitik bir yöntemle iç deneyimlere dalmak, içe bakmak, kendini keşfetmek amacını güttü. Sürrealizm hayal dünyasının sözcülüğünü kendi büyüleyici iç yaşantısının devingenliğinde hapsedilmiş ürkütücü buldukları her çeşit içsel isteklerin bilinç dışına çıkmasını sağlayarak serbest kalmasını sağladı. Bu boşalım sanatçının kendisini boğan, kısıtlayan ve rahatsız eden her türlü düşünceden sanat yoluyla arınmasında etkili oldu. Sürrealizm ve tüm Avangard sanat anlayışlarıyla birlikte sanat artık bir terbiye etme misyonundan çıkarak ruhi yaşantıların tüm duygu yoğunlaşmasını her türlü denetimden uzak istemsiz bir biçimde dile getirmeyi başarmıştır. Sürrealistler düşlerinde kırılğan cesaretine ulaşmak istediklerini ve hızla çarpan yüreğini sanatın tüm kalıplarını kırarak ve onu yerinden oynatarak ulaşma eğilimindedir. Sanatçı gizli dünyaların içinde saklı olan isteklerin, hayallerin, rüyaların kapılarını açacak anahtar bulmak ve onları yıldızlar kadar parlak aydınlığa çıkarmak heyecanıdır. "Freud uyanıkken zihnimize hakim olan bilinçli düşüncenin zayıfladığı anda içimizdeki çocuğun ve vahşinin öne çıktığını göstermişti" (Gombrich, 2002: 592). Sanatçı böylece saf bir sanata ulaşacağını düşünmüştür. Sanatçı bilinçaltı dünyasına inmekte ve bu dünyanın zenginliklerini keşfetmeye çalışmıştır.

Maceraperest olan Sürrealistler, Romantikler gibi doğanın gizini çözmek yerine kendi dünyasının içselliğine yöneliyordu. Sanatçı ya çaresizlik denizinde boğuluşunu, sevincini, kokuşmuş ya da melankolik hayatını dile getiriyordu.

"Freud'a göre sanat eserinin ilk bakışta açık bir konusu vardır, ama onu yorumladığımız zaman örtülü anlamı da ortaya çıkabilir. Bu anlam her yorumcu için değişik olabilir. Sanatı ilginç yapan da bu örtülü ya da arka yapıdır" (Turgut, 1993: 108). Sürrealizmin vadettiği insanın karmakarışık yapısını biraz olsun pratik eğilimlerle çözmek ve açık fikirli bir biçimde bunun izahını yapmaktı. Sürrealistler sanatçının örtük anlamlarını günahkar ruh halinden çıkartıp onu tamamen özgür bıraktılar. Sembolik imgeleri çokça kullanan Sürrealistler kendi içselliğini yaşamının dayanılmaz hafifliğini de hissettiler. İçsel enerjinin yoğunlaşması içe dönme yolundaki çabaları sürekli kıldı. Sürrealizm Avrupa merkezli tüm anlayışlara karşı avangard bir çıkış olarak algılanabilir. Bunun yanında sürrealizm zihinsel deliliğin yüceltilmesini getirmiş ve delilik ruh halinin önemszenmesine neden olmuştur. Sürrealizm Dadanın entelektüel varisi olarak kendini takdim etti. Geçici modaların aksine sürrealizm insan imgesini sanatın odak noktasına oturttu. Gerçek üstücü metafizik Sürrealist varsayımın temel dayanağı oldu. Sürrealistlerin çıkışı sanattaki öznel tercihlerini farklı bir biçim diliyle yansıtmış olmasıydı. Sürrealist sanatçının üstlendiği sorumluluk sanatçının onuruna yakışır yeni bir sanatsal zeka oluşturmasıdır. Dadaizmin sanata armağanı olan sanatı tamamen sanatçının tekeline bırakma anlayışı sürrealistlerce de kabul edildi. Sürrealist sanatçının yaratıcı gücünü içsel dünyada aramasına neden oldu. Ama sürrealist sanatçı kendi düşüncelerini empoze eden bir anlayış oluşturmadı. Sürrealizm düş ile gerçek arasındaki bağı güçlendirerek yeni bir anlayış gerçekleştirdi. Sürrealist resimler simgesel bir dille anlatıldı. Simgelerin çok anlamlılığı sürrealist çalışmaları daha da gizemli yaptı. Her sürrealist resmin her birinden birbirinden bağımsız özerk bir yapısı vardır. Bu yüzden görsel simgelerin yorumunda sürrealist sanatçının gizli yaşantıları o içsel dünyaya girmemizin anahtarını oluşturur. İç dünya ile dış dünyayı dengeye oturtmak sürrealistlerin içsellik mitiyle bir bütünlük oluşturdu. Dalı kendi çalışmaları için "Ölüm ve yaşam, gerçek ve düşsel, geçmiş ve gelecek, iletilebilen ve iletilemeyen şeyler arasındaki çelişkinin ortadan kalktığı zihinsel bir durumun yansıması diyordu" (Yılmaz, 2013: 190). Sürrealist çalışmalar zihinsel karmaşıklığı gözler önüne sermektedir. Sürrealist çalışmalarda biçimleri sahip oldukları görüngü anlamlarının yanında bir de simgesel anlamları vardır. Bunlar birbiriyle öyle karışır ki düş mü gerçek mi olduğunun anlaşılması imkansız hale gelir.

Sonuç

I. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya yeni bir evreye girmişti. Sanat gittikçe karmaşıklaşan toplumsal yapı karşısında bir bocalama geçirmiş ve sanatçı yönünü belirlemeye çalışmıştır. Bu yön insanın kendisiydi, iç dünyasıydı. Bu iç dünya sanatçının davranışlarının, eylemlerinin, sanatsal ifadelerinin, sıkıntılarının, korkularının, umutsuzluklarının da ana kaynağıydı. Sürrealistler bilinçaltının oluşturduğu dünyayı dış algıyı ortadan kaldırarak keşfetmişti. Bu da istemsiz

olağanüstü yaratıcı bir iç tepiyi getirmişti. Böylelikle sanatçı her türlü nesnel bakış açısından kurtulup nesnellığın büyüleyici alanına yönelmişti. Sanatçı sanatını oluşturmak için daha önceden pek bilinmeyen bir kaynaktan beslendi. Bu kaynak bilinçaltıydı. Sanatçı psikanalitik bir yöntemle iç deneyimlere dalmak, içe bakmak, kendini keşfetmek amacını güttü. Sürrealizm hayal dünyasının sözcülüğünü kendi büyüleyici iç yaşantısının devingenliğinde hapsedilmiş ürkütücü buldukları her çeşit içsel isteklerin bilinç dışına çıkmasını sağlayarak serbest kalmasını sağladı. Bu boşalım sanatçının kendisini boğan, kısıtlayan ve rahatsız eden her türlü düşünceden sanat yoluyla arınmasında etkili oldu. Sürrealizm ve tüm Avangard sanat anlayışlarıyla birlikte sanat artık bir terbiye etme misyonundan çıkarak ruhi yaşantıların ve tüm duygu yoğunlaşmasını her türlü denetimden uzak istemsiz bir biçimde dile getirmeyi başarmasıydı. Sürrealist sanatçılara olan Joan Miro, Max Ernst, Salvador Dali gibi sanatçılar bilinç altının tüm kapılarını açarak çalışmalarını bu yönde gerçekleştirdiler. Düş ve gerçek arasındaki bağlantıları kurarak çalışmalarını oluşturdular. Sürrealistler geleneksel materyaller olan tuval ve yağlı boyadan tekrar faydalandılar. Kendilerine özgü bir biçim dili oluşturan sürrealistler sanatlarını bilimsel ve felsefi temeller üzerine inşa etmeyi başardılar.

KAYNAKLAR

AKBULUT, Doğan, (2016). Sanatta Siyasal Söylem, Ankara: Kültür Ajans Yayınları

AYAYDIN, Abdullah, (2016). Çeşitli Yönleriyle Çağdaş Sanat Akımları, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık

GOMBRICH, EH, (2002). Sanatın Öyküsü, 3. Baskı, (Çev. Erol Erduran – Ömer Erduran), İstanbul: Remzi Kitabevi

HAUSER, Arnold, (1995). Sanatın Toplumsal Tarihi, 2. Baskı, (Çev. Yıldız Gölönü), İstanbul: Remzi Kitabevi

INGRAM, Catherine, (2016). İşte Dali, 1. Baskı, (Çev. Ayşegül Gürsel Duyan), İstanbul: Hep Kitap Yayınları.

LYNTON, Norbert, (1991). Modern Sanatın Öyküsü, 2. Baskı, (çev. Cevat Çapan-Sadi Özış), İstanbul: Remzi Kitabevi.

MAZHAR, Ş. İpşiroğlu, EYÜBOĞLU, Sabahattin, (2013). Avrupa Resminde Gerçek Duygusu, İstanbul: Hayalperest Yayınları

THOMPSON, Jon, (2014). Modern Resim Nasıl Okunur, Modern Ustaları Anlamak, 1. Baskı, (Çev. Firdevs Candil Çulcu), İstanbul: Hayalperest Yayınları

TURANİ, Adnan, (1999). Çağdaş Sanat Felsefesi, 3. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi

TURGUT, İhsan, (1993). Sanat Felsefesi, İzmir: Akademi Kitabevi.

YILMAZ, Mehmet, (2013). Modernden Postmoderne Sanat, Ankara: Ütopya Yayınevi.